

De stelling van Roel in 't Veld: Het wordt tijd voor nieuwe vormen van democratie

De politiek verkeert in een kramp, zegt bestuurskundige Roel in 't Veld tegen **Marc Leijendekker**. We moeten decentraliseren en vooral serieus experimenteren met vormen van overleg en debat via internet. Dat vergroot de betrokkenheid van burgers.

In de rede bij uw aantreden als lector van Hogeschool InHolland zei u dat de representatieve democratie zoals we die nu kennen, met politieke partijen en een parlement, op haar einde loopt.

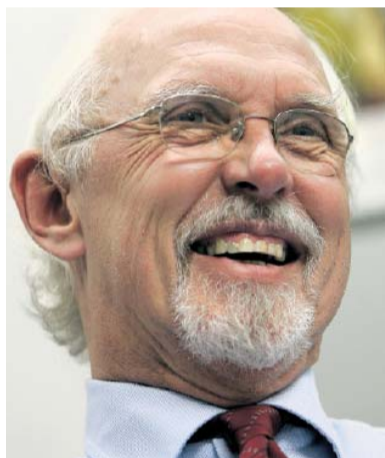
„Ja. Het wordt tijd voor nieuwe vormen van democratie. Het institutionele gebouw stamt uit de negentiende eeuw, met als belangrijkste elementen de meerderheidsregel en het idee van representatie. Voor dié tijd was het prima. Er waren verschillende argumenten voor representatie. Economisch: de kosten van besluitvorming zouden veel te hoog worden als je iedereen elke keer zijn mening zou vragen, het was beter mensen daartoe te machtigen. Inhoudelijk: algemeen werd aangenomen dat de representanten een beter oordeelsvermogen hadden dan de gerepresenteerden. En praktisch: er ontstonden politieke partijen met geïntegreerde verlangens op ideologische grondslag. Er was een samenhangend beeld.”

En dat is nu allemaal veranderd.

„Op alle drie de punten. Om te beginnen met de samenstelling van de democratische samenleving. De bevolking is veel beter opgeleid dan vroeger, dus je kunt discussiëren over de vraag of de vertegenwoordigers wel een beter standpunt hebben. Als je kijkt naar de plaats en rol van partijen, zie je een aantal veranderingen. Om te beginnen die samenhang. Mensen interpreteren de wereld niet meer volgens één enkel politiek normatief uitgangspunt. Ze hebben allerlei waarden, in het ecologische en educatieve domein, op het gebied van solidariteit. Maar die waarden zijn niet meer onderling verbonden. Daarom is de kans dat ik op het algemeen niveau gerepresenteerd kan worden op een manier die recht doet aan al mijn waarden, buitengewoon klein. Mensen zoeken om die reden eerder vertegenwoordiging op *single value, single issue* niveau. Algemene vertegenwoordiging op een breed programmatisch vlak, met de nadruk op algemeen, is eigenlijk een absurditeit geworden. „Verder moet je je afvragen of die verticale organisatie die we nu kennen, met een centralistische staat, een parlement en partijen, nog wel goed past in een tijd van globalisering en netwerksamenlevingen. Een laatste punt is de oriëntatie van partijen. Niet een normatief programma is meer het belangrijkste, maar de marketing. Politieke partijen zijn marketeers geworden, zoeken naar manieren om de grootste mogelijke aanhang te krijgen. Die neiging wordt nog versterkt doordat media en politiek in elkaar verstrengeld zijn geraakt. Niet degene met het beste programma wint, maar degene die het beste past in de mediagolfe. Door die mediapolitiek kun je aan de uitslag van de verkiezingen geen voorstellingen ontleen over de duurzaamheid en de intensiteit van het verstrekte mandaat. Dat was de oorspronkelijke betekenis. Maar nu is het vooral een afrekening met de voormalige machthebbers.”

En dan plaats u ook nog kanttekeningen bij de uitkomst van collectieve besluiten. Die zou vaak niet de wens van de meerderheid weerspiegelen.

„Dat komt door twee gebreken die met de meerderheidsregel samenhangen. Ten eerste houdt de regel geen rekening met de intensiteit van voorkeuren, met de passie achter een opvatting. Ten tweede produceert de regel vaak resultaten van de soort 'A wordt verkozen boven B, B wordt verkozen boven C, maar C wordt verkozen boven A'. Die paradox manifesteert zich al in heel simpele situaties. Laten we een voorbeeld nemen met twee kwesties: verdere uitbreiding van Schiphol en versoepeling van het ontslagrecht. Stel, binnen een coalitie zijn twee verschil-



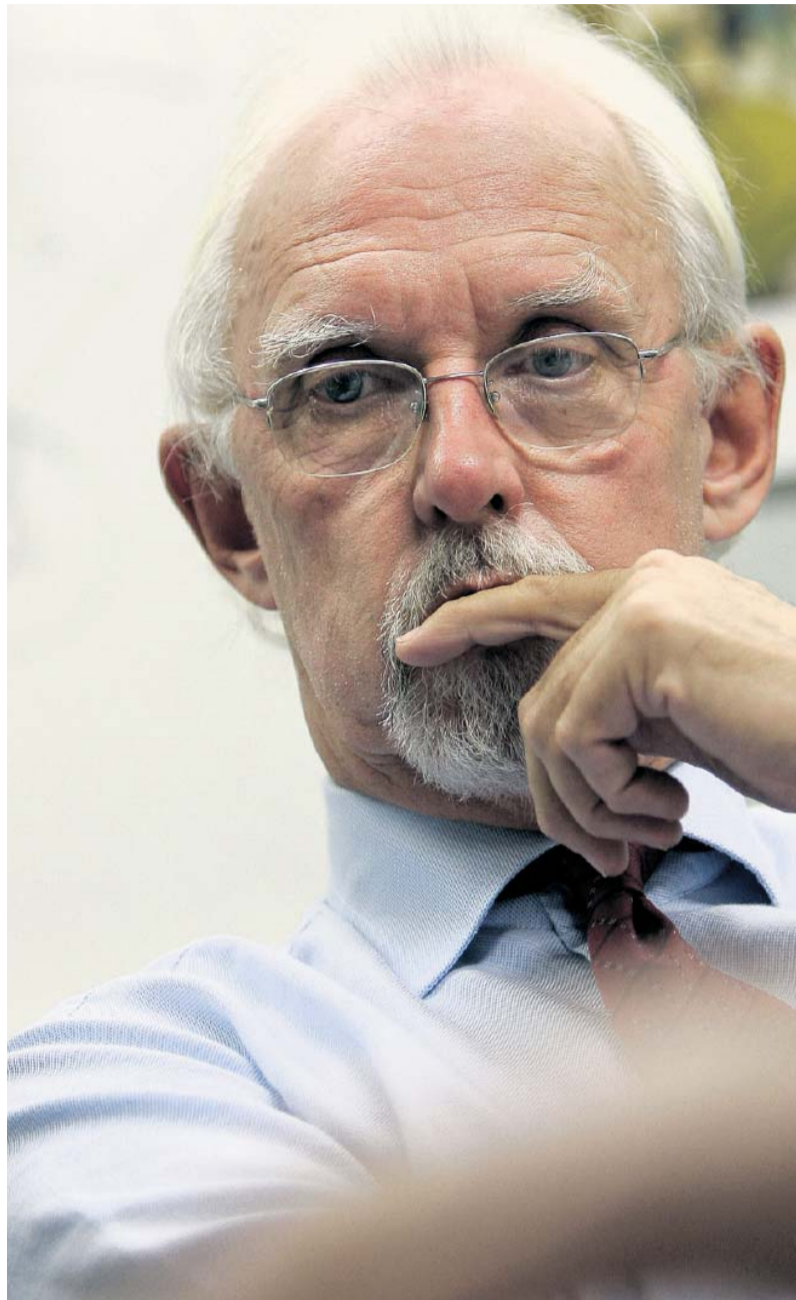
Roel in 't Veld is bestuurskundige en lector aan het Huis van de Democratie in Dordrecht, onderdeel van de hogeschool InHolland. (Foto's Bas Czerwinski)

lende minderheden fel tegen beide punten, terwijl er lauwe meerderheden voor zijn. Dan zal in de praktijk van coalitievorming al gauw het intense minderheidsstandpunt, omdat dat door die ene groep zo belangrijk wordt gevonden, tot beleid worden gemaakt. Terwijl een meerderheid eigenlijk liever iets anders zou willen. En hierbij gaat het nog maar om twee kwesties. Als we de voorkeuren combineren treedt deze paradox helemaal snel op. In een kabinetsformatie met vijftig kwesties met elk zes alternatieven, krijg je een uitkomst, in de vorm van een regeerakkoord, die inhoudelijk niet alleen niet is terug te voeren op de uitslag van de verkiezingen, maar ook niet superieur is aan een willekeurige andere uitkomst. Deze paradox is alom aanwezig.”

Dus ook in dat opzicht werkt onze representatieve democratie volgens u niet goed meer. Is de toekomst aan mensen als Verdonk, die geen partij wil maar een beweging?

„Die vorm is interessant, omdat de verschijningsvorm nauwer aansluit bij ons staatsrecht, dat geen politieke partijen kent, maar lijsten. Fortuyn is daarmee begonnen. Bij de programmering is alle illusie van een collectief achterwege gelaten, het is het programma van de lijsttrekker. Maar zelfs als het parlement vol zou zitten met lijsten à la Wilders of Verdonk, is het probleem niet uit de wereld. Het succes van die twee heeft niet zo veel te maken met de vraag of zij een lijst zijn of een partij, als wel met de belofte die ze uitdragen dat ze geen compromissen zullen sluiten. Het is eigenlijk hetzelfde als Pim: ik zeg wat ik denk, ik doe wat ik zeg. Maar dit betekent dat ze nooit kunnen regeren, tenzij ze een meerderheid krijgen. Want voor een regeerakkoord zouden ze compromissen moeten sluiten.

Verklaart dat ook niet een deel van hun



succes. Dat ze suggereren dat een andere manier van politiek bedrijven mogelijk is, met minder compromissen?

„Dat is natuurlijk de pretentie van de populist. Als ze eerlijk zouden zijn zouden ze zeggen: een stem op mij is een verloren stem, tenzij u mij een meerderheid geeft.”

Ruud Koole, oud-PvdA-voorzitter, schreef op de Opiniepagina (31 oktober) dat politieke partijen onmisbaar zullen blijven omdat ze voorkeuren van mensen kanaliseren. Dat is van begin af aan een argument geweest voor representatieve democratie. U suggereert dat er veel andere manieren zijn om die voorkeuren te organiseren.

„We moeten nadenken over de vraag of er geen ruimte is voor een deliberatieve democratie. Kan ik de beleidsontwikkeling voeden met wat grote groepen van de bevolking vinden van bepaalde kwesties? En kan ik processen ontwikkelen die de intelligentie en de passie van de bevolking benutten bij het ontwerpen van mooie projecten en voorstellen? Technologisch is dat niet langer een probleem. Met internet kunnen we dat.”

Hoe stelt u zich dat voor met complexe problemen als de begroting?

„Ik kan me voorstellen dat je begin april komt met een nota waarin staat wat er gebeurt als je niets doet. Dan kunnen mensen suggesties doen voor veranderingen. Dan is er een jury die er bijvoorbeeld 150 uitkiest en tegen de indieners zegt: werk dat nou eens uit. Dan krijg je een x aantal aangeklede voorstellen, en dan zouden een paar wetenschappelijke panels moeten uitrekenen wat de maatschappelijke kosten en baten ongeveer zijn en de consequenties voor belastingen en premiedruk. Dan zou je die voorstellen kunnen presenteren, eventueel er amendementen op mogelijk maken. Dat alles dagelijks op internet. Uiter-

aard zullen andere media daarop gaan reageren. De begroting is klaar wanneer er geen grote veranderingen meer optreden in de dagelijkse raadgevingen van de bevolking. Natuurlijk, er zitten heel veel haken en ogen aan. Waar het mij om gaat is dat we eens nadenken hoe we besluitvormingsprocessen anders kunnen organiseren.”

We hebben eigenlijk al zulk soort elementen gezien, bij de verkiezing van de grootste Nederlander, of de dichter des vaderlands.

„Een probleem daarbij was dat er een deadline was. Daardoor is manipulatie mogelijk. In mijn idee heb je een bewegende deadline, en is de discussie pas afgerond als er niets meer beweegt.”

Als correctie op de representatieve democratie pleit u niet alleen voor beter gebruik van technische mogelijkheden om uit te vinden wat mensen precies willen, maar ook voor decentralisatie.

„Er gebeurt veel te veel op nationaal niveau. Het moet veel lokaler. Dat is een aardige karakteristiek van de Amerikaanse democratie – al moet je daar wel erg vaak stemmen. Maar als wij nu eens op een aantal cruciale domeinen een regionale autoriteit zouden kiezen, zeg op de terreinen zorg, onderwijs, infrastructuur, dan zou je daar aardig wat passie voor kunnen ontwikkelen.”

Zoiets als met de ruimtelijke ordening, ook gedecentraliseerd? Nu hebben we overal bedrijfsterrainen langs de snelwegen. Sommige zaken moet je op nationaal niveau regelen.

„Hierbij was het probleem dat de nationale kaderstelling al niet meer werkte. Als je wilt dat bepaalde dingen niet gebeuren in Nederland, moet je daar op centraal niveau aanwijzingen over geven. Al denk ik inderdaad dat regionale gebiedsontwikkeling ook regionaal bestuurd zou moeten worden. Maar ook

hier geldt weer: niet alles wat ik voorstel hoeft aanvaard te worden. Het gaat er mij om dat er weer passie wordt ontwikkeld voor dergelijke problemen onder de bevolking en dat de bestaande passie en intelligentie beter worden benut.”

Wat is dan het podium waar verantwoording wordt afgelegd?

„Voor een democratie is het systeem van *checks and balances* het allerbelangrijkste. Daarom heb ik voorgesteld controle taken in handen te leggen van een gekozen Rekenkamer. Je kunt zeggen dat is flauw, want het is dan eigenlijk een soort parlement zonder wetgevingsbevoegdheid. Maar laten we eens wat gaan proberen. En verder, als je meer decentraliseert, ontstaan op lagere niveaus ook machtscentra die een rol spelen in dat systeem van *checks and balances*. We moeten veel meer het netwerkaspect van onze samenleving tot uiting laten komen. Dat betekent ook dat je, op centraal niveau, meer ruimte moet laten voor initiatieven op een lager niveau. Horizontale samenwerking wordt belangrijk. Dat leidt tot verlies aan controle van 'de politiek', zeker. Maar dat betekent niet meteen chaos. Het is kiezen of delen. Of je geeft die ruimte, of je wordt irrelevant als politiek. Want dan gaan anderen oplossingen buiten je om zoeken. Wat ik nu zie, is een politiek stelsel in kramp. En de spanning tussen een samenleving die uit is op synergie enerzijds en een politiek die uit is op controle anderzijds, wordt onbeheersbaar als de politiek niet toegeeft.”

Ik wil iets met de samenleving, maar herken me niet in één bepaalde partij en wil me ook niet beperken tot wat Greenpeace doet. Wat kan ik dan?

„Ik vind het verontrustend dat veel mensen het hele macroniveau van de samenleving wissen. Dat *deleten* ze uit hun bewustzijn. Huisje, boompje, beestje, de microsfeer, die wil iedereen optimaliseren. Mensen zeggen ook nog wel dat ze zinvol willen functioneren in hun arbeidsorganisatie, liefst met een vleugje idealisme zo hier en daar. Maar voor de instituties op macroniveau is geen belangstelling. Dat moeten die macro-instellingen zich aantrekken.”

Met welke macro-instelling kan ik me dan identificeren? Waar kan ik mijn energie in kwijt?

„Je kunt beginnen het democratisch gehalte van de *single issue* organisaties te verbeteren. Greenpeace is een volstrekt ondemocratische organisatie. Bij de ANWB bestaat een leden democratie, maar wie gaat er ooit naar een ledenvergadering van de ANWB? Dus daar is een hoop te doen.”

Ik heb helemaal geen in om naar de ledenvergadering van de ANWB te gaan. En dat geldt voor veel zaken. U idealiseert het burgerschap. Alsof iedereen tijd en zin heeft om over alles mee te denken en te beslissen.

„Kijk nou eens naar die tv-uitzendingen met die zangers...”

Idols.

„Ja. Daar stemmen miljoenen mensen aan mee. Dat laat zien hoe groot het potentieel is voor participatie.”

Dat gaat over liedjes, niet over de publieke zaak.

„Is het dan echt een utopie om te veronderstellen dat je via een goede inschakeling van nieuwe technieken mensen wel zou kunnen interesseren voor elementen van de publieke zaak? Niet voor het geheel misschien, maar voor aspecten ervan? Mijn collega Anton Zijdeveld zegt altijd in reactie op dit soort betogen: 'Ik word er moe van. Dan moet ik weer van alles. Ik ga liever pianospelen'. Maar overal zie je dat mensen wel degeheel allerlei waarden hebben en die willen verdedigen of uitdragen. En mensen hebben tijd zat voor participatie.”

▶ Lees de volledige tekst van de leetorale rede van In 't Veld via nrc.nl/opinie. Lees in verband hiermee ook het interview met de Canadees Don Tapscott over wiconomics, een manier voor bedrijven om de kennis en interesses van het publiek te gebruiken, via nrc.nl/economie.